

CSEH SÁNDOR

AZ UTOLSÓ VÉRCSEPP – ORSAI LÁGERÉVEK

(BEFEJEZŐ RÉSZ)

Eltelt egy év. A muszkák egyre gyakrabban mondogatták, hogy „szkoro damoj”. Ez a két szó reménységgel töltött el bennünket. Istenem, megyünk haza, Istenem még élünk, újra láthatjuk a családjainkat – mondogattuk. Elérkezett az a nap is, amikor újra beszállhattunk a marhaszállító vagonokba. Útravalóul két napra való ételmet kaptunk, de azt ott helyben, még az indulás előtt mind megettük. Örültünk, hogy annyi idő elmúltával végre jóllakhattunk. A vonat elindult, de pár méter megtétele után hirtelen megállt. Nem gondoltunk semmi rosszra, hiszen van az úgy, hogy a szerelvény akadozva indul el, de aztán kiáltások hangoztak, ajtókat nyitottak, és minket leszállítottak. Azt nem tudtuk meg soha, hogy a disznók lélektani csapást akartak-e mérni ránk, vagy csakugyan új parancsot kapott a láger arra, hogy feltartóztassanak minket. Szomorúan vettük tudomásul, hogy újra vissza kell mennünk a barakkokba. Még szerencse, hogy megettük az ennivalót, biztosan elszedték volna tőlünk. Kővé meredten ültünk és sóhajtoztunk a priccseken, akkor még nem gondoltuk, hogy ez a leszállítás még majdnem másfél évünkbe fog kerülni.

Pedig így volt, mármint az életben maradtak számára. Istenem, de sokan meghaltak még ezután! Tisztálkodási lehetőségeink továbbra is megoldatlanok maradtak, hiszen még vizünk sem volt elegendő. Lajtokkal hozták a lágerbe. Ezek kerekekre szerelt nagy hordók voltak, de annyi embernek a fürdésére és a mosásra abból csak kevés jutott. Továbbra is aratott a halál könyörtelenül. Az emberek tüdőgyulladásban, tüdőbajban, de sokan egyszerű végelgyengülésben haltak meg. A legrettenetesebb és leggyakoribb a flekktífusz okozta halál volt. Ez a gyilkos kór gyakran hirtelen beálló görcsös exitussal végződött. Olyat is láttam, hogy az ember a lépcsőn felfelé menet dermedt meg. Borzasztó volt, fogta a korlátot, és éppen emelte a lábát. Az éhség szinte elviselhetetlen volt. Attól az undorító ételtől, amit ott kaptunk, sokunknak hasmenése lett. Vécé nem volt, csak egy mély gödör, s a keresztbe fektetett deszkákra kellett

ráguggolni. Ez volt a latrina. Télen veszélyes volt, mert ha valaki oda éjjel belecsúszott, egyedül nem tudott onnan kimászni, reggelre meg megfagyott. Egyszer a latrina fenekén észrevettem egy alsógatyát. Valaki belecsinált és ledobta magáról. Először irtóztam a gondolattól, de aztán legyőztem az undoromat. fogtam egy hosszú botot és kihalásztam azt a gatyát. Sikerült pár liter vizet kunyerálnom, és abban én azt sokszor kimostam. Legalább lett egy tiszta váltó alsóneműm, a mellemen hordtam a ruha alatt.

Mindent megtettem az életben maradásomért, mert tudtam, nekem még dolgom van odahaza, fel kell nevelni a két lányomat, s várnak a tanítványaim az iskolában. Egy alkalommal koldulás közben egy kovácsműhely közelébe keveredtünk Bánkútvál. Sok lópatát találtunk ott szétszórva. Gyorsan összeszedtük mindet, s a lágerben, a benzineshordó tetején megpirítva megettük, akárcsak a halszállákat, amelyeket a szemétdombon találtunk.

Az egyik napon meglepetésemre a Dezső sógorommal találkoztam a láger területén, akit otthon Mezőcskének becéztünk. Dezső a Don-kanyarban harcolt, ott esett fogságba sebesülten, és fagyás okozta sérülésekkel, s a kórházi kezelés után került rokkantan Orsára. Elbeszélte, hogy milyen durván bántak a németek a magyar katonákkal a Donnál. A menekülőknél bajonettel vágta az autókra kapaszkodó ujjait, és puskatussal ütötték őket. Mezőcske nem volt sokáig a lágerben. Hazaküldték, mert alkalmatlan volt a munkára, így lényegében szerencséje volt, mert életben maradt.

A haláboriakkal végig együtt voltam. Rendes emberek voltak, sajnos közülük is sokan elpusztultak. Sokszor velük is jártam a városba koldulni és munkát vállalni. Egy darabig volt nekem egy rendszeres munkaadóm, egy „bábuska”, aki mindenféle munkát végeztetett nekem, s ezért enni adott. Fát vágtam, havat hánytam, kecskeólat takarítottam, vécét pucoltam. Mellesleg, hála neki, vécét több helyen is pucolhattam, elismert vécésmester lettem a környéken. Ilyenkor legalább ettem, s néha kaptam egy-egy szappandarabkát is. Egy ízben azonban nagyon megjártam. Bemegyek én a „bábuska” udvarára, hát egyszer csak rám támadt a mama harctérről hazatért fia. „Igyi von, Fránc, igyi von!” – kiáltozta, és ütött, rúgott, ahol csak ért, amíg le nem mentem az udvarról. Hiába próbáltam magyarázni, hogy én ártatlanul elhurcolt magyar vagyok, de ő csak hajtogatta: „Az mindegy, német vagy magyar, egyformák vagytok.” Attól kezdve aztán nem mehettem a „bábuskához” többé.

Telente volt a legnehezebb a dolgunk. A ruhákba, a pufajkába ismét beköltöztek a tetvek, mászkáltak rajtuk a poloskák, s az emberek hullottak irgalmatlanul, főleg a flekktífusztól. Harminc foktól hidegebb volt akkor, a

lábunkat újságpapírba csomagoltuk a kapcán felül – jól szigetelt a fagytól. A halottas barakkból már három napja nem vitték temetni az elhunytakat, amikor engem is besoroltak a sírásók közé. Szánra pakoltuk a halottakat, s vittük őket a szokott helyre, abba az átkozott belorusz erdőbe, hogy koporsó és pap nélkül kerüljenek a földbe, távol a szülőföldjüktől. A fagyos föld kemény volt, mint a beton, nem boldogultunk vele sem ásóval, sem egyszerű csákánnyal, na persze erőnk sem volt hozzá, azonkívül azt a bennünket kísérő katonát sem keresztény anya szülhette, mert siettetett minket. A vasutas szerszámokkal, a krampácsokkal dolgoztunk, csak így lehetett nagy nehezen egy alig méternyi mély gödröt kaparni a fagyos földbe. Több helyen még sírt sem ástak, csak egyszerűen hóval és fenyőgallyakkal takarták be a holttesteket. Hazafelé menet tüzfát kellett szállítani a lágernek. Munka közben elfáradtunk, és egy kis pihenőt tartottunk. Tüzet gyújtottunk, szívtuk a mahorkát, melegedtünk, a muszka is melegedett velünk, még valaki beszélgetett is vele. Aztán vagy húsz perc múlva elkiáltotta magát: „Vsztáty!” Nagy nehezen feltápászkodtunk, de egy ember ülve maradt még, kicsit komótosabban készült felállni, el volt gyengülve. Az őr levette a válláról a géppisztolyt, és lehet, hogy csak véletlenül, de elsütötte a fegyvert. Csak egyetlen vércsepp jelent meg a férfi homlokán, és úgy maradt ülve a szerencsétlen, háttal egy fának dőlve, a csodálkozó szemein látszott, hogy beállt a halál. A nevére már nem emlékszem, de mint mondták, egy guti ember volt. Nem tehetünk mást, pár perce még ő temetett, most már őt is el kellett temetni. Aznap este fültanúja voltam egy beszélgetésnek. Egy lázas beteg beszélgetett a társával a priccsem alatt.

– Láttad azt az embert azzal a vércseppel a homlokán? – kérdezte a beteg.
– Szép halála volt, bár én is úgy halnék meg! Én már innen nem kerülök haza sem élve, sem holtan. Szép lányt vettem feleségül, nekem még mindig ő a legszebb a faluban. Hogyha hazakerülsz, mondd meg neki, hogy amíg éltem, mindig gondoltam rá és a gyerekekre. Szerettem őket.

Aztán nagy csend támadt. A társa még szólott hozzá néhány szót, de ő már azt nem hallotta. Egyik pillanatról a másikra végzett vele a flekküfusz. Sokan meghaltak közülünk azon a télen, és később is – ismerősök és idegenek, de annyian mégsem, mint Szolyván és Szamborban. Ezt részben talán annak is köszönhetjük, hogy hagytak bennünket koldulni és guberálni a városban, és mindent megettünk, ami csak ennalórára hasonlított. Egy alkalommal az erdőben elhagyott német bunkerekben kutakodva furcsa, gömbölyű kapszulákat találtunk. Fokhagymának a leve volt bennük. Ezeket elvittük, és lassan megeszegettük.

Amikor újra kitavaszkodott, s elolvadt a hó, iszonyú látvány fogadott minket. Az erdő ruhafoszlányokkal és emberi csontokkal volt tele. Koponyák, bordák, végtagesontok heverték szanaszét. Mindent megértettünk. A vadállatok, valószínűleg a farkasok műve volt ez, hiszen sok volt belőlük abban az erdőben, éjjelente hallottuk az üvöltésüket. Sürgősen összeszedtük velünk a csontokat, és végre tisztességesen elhantolhattuk őket. Nagy szégyen lett volna úgy a láger, mint a városra nézve, ha mások is meglátják azt a szörnyűséget...

Otthon, a faluban csak idősek, nők és gyerekek maradtak. Nagyon hiányoztak a fiatal családfők, az erős férfiak, a falu színe-java, s az elhalálozások hírére kétségbeestek a feleségek. A reménytelenség naiv ötleteket szül. Elhatározták, hogy levelet írnak a lágerparancsnokság címére, amelyben kérelmezik a férjeik szabadon bocsátását, hiszen a szülőföldjükön is nagy szükség van rájuk. A levelet az anyád írta meg, ő tudott csak ukránul a faluban, mivel ungvári ukrán tannyelvű tanítóképzőt végzett a cseh időkben. A levél végén a többi között a bíró aláírásának és egy pecsétnek is ajánlatos lett volna szerepelni, azonban egy besúgó megakadályozta, hogy a kérvény eljusson a községhezáig. Egy gyanú fölött álló öregasszonyra, név szerint Debora néni-re bízták az ügyet, de a beszpeka már várt rá. Megmotozták, és a ruhája alá rejtett levelet elkobozták. Ezért a szerintük törvénybeütköző cselekedetért az anyádat a községhezárára hívták, s ott három napon át tartották fogva. A két kislányunkat addig a falusiak gondozták. A mindennapi kihallgatások során a szégyenletes tartalmú levélírást kitaláló személy nevét szerették volna hallani tőle, de ő nem mondhatott mást, mint az igazat. Az a levél az egész falusi lakosság elgondolásával íródott. Véleményem szerint az a folyamodvány nem változtatott volna a helyzeten akkor sem, ha eljut Orsára.

Az újév közeledtével ismét beszélni kezdtek a hazatérésről, s mi újra reménykedhettünk. A magyarországiaknak azt volt ajánlatos mondaniuk, hogy kárpátaljaiak, különben őket még nem engedték volna haza, akárcsak a németeket, akiknek ismeretlen lett a sorsuk. Okmányaink nem voltak, így bármit lehetett mondani. Így került Bánkúti is Munkácsra, ahol egy ideig az ottani magyar tanítóképző tanára volt.

1947 februárjában végre újra marhavagonokba szállhattunk, hogy hazamehessünk. Nem sokan éltük túl a majdnem két és fél évig tartó orsai poklot. Az embereknek több mint a fele odaveszett, de ha még egyszer leszállítottak volna minket a vonatról, azt már nem tudtuk volna elviselni. A vonat elindult, de már a második állomáson kizavartak minket a vagonból.

Az út hátralévő részét a vasúti kocsik tetején és az ütközőkön ülve vagy állva tettük meg. Szomborban sokáig állt a vonat. Az állomáson találtunk egy forróvizes csapot és körbeálltuk. Még a mai napig sem értem, hogy tudtunk akkor annyi sok forró vizet meginni. Csak ittuk és ittuk – nagyon jólesett az átfagyott testünknek.

Rongyokban, beesett szemekkel, csont és bőrre soványodva, szinte élőhalottként érkeztem meg Haláborra. Marika az ágy alá bújt előlem ijedtében. Anyád először csak nagyon keveset adott enni, pedig háromszor annyit megettem volna. Attól félt, hogy meghalok, ha jóllakom. Sajnos volt, aki így halt meg már idehaza, mert az összeszűkülő gyomra nem bírta feldolgozni a táplálékot. A továbbiakban engem a légerviselt múltam miatt megbízhatatlannak minősítettek a tanfelügyelőségen, s az iskolaigazgató szerepét az anyád vette át. A falut ért veszteséget, az odaveszett apákat és nagyapákat nem lehetett pótolni, de a következő években sok fiúgyermek született Haláboron. Az emberek „lágereseknek” nevezték őket.

Azt a kegyetlenséget, azt a megaláztatást sohasem fogom elfelejteni az „elvtársaknak”. Az elpusztításunk volt a cél, de a túlélő harminckét haláborival azért is hazajöttem. Sokat szenvedtem, de egy pillanatig sem törtem meg. Vállaltam a bűnömet, magyar voltam, s az utolsó csepp véremig eztán is annak vallom magam.